

Magnus (1490–1557) hade som avlatsförsäljare också rest norrut, åtminstone till Torneå och kanske ända till Finnmark, varför hans uppgifter om nordliga trakter är särskilt intressanta. John Granlunds boksynta och genomkompetenta kommentarer, där han ibland också rådfrågat annan expertis – för zoologihistoria exempelvis John Bernström – utgör ett magnifikt exempel på humaniora när det är som bäst! Tyvärr utelämnades Granlunds kommentarer i pocketutgåvan från 2001, vilket reducerar dess användbarhet. Den svenska översättningen, med Granlunds kommentardel, kan användas av såväl forskare som historieintresserad allmänhet och saknas knappast heller i någon humanvetares bokhylla.

I ett läckert rött band har förlaget Historiska Media nu utgett ett urval bilder ur Olaus Magnus stora arbete. Bilderna är samlade under rubrikerna ”natur”, ”krig och elände”, ”folklore”, ”hus & hem, mat & dryck”, ”året & livet runt” samt ”samerna”. Urvalet är generöst – ett hundratal har fått komma med – och genom utsnitt av bilderna fokuseras också på intressanta partier. Det här är förstås en bok som vänder sig till den breda publiken och den var kanske främst ämnad som julklappsbok 2005, därav det röda omslaget. Folklivsforskaren och folkloristen Jan-Öjvind Swahn – han behöver förstås ingen närmare presentation – kommenterar bilder och texter med lärda texter i driven kåserande stil – högt och lågt, anakronismer och arkaismer om vartannat – som varit något av hans kännetecken som radiounderhållare och populärförfattare. Jag har ingenting emot det. Boken innehåller dessutom en nyttig och läsvärd inledning om Olaus och hans bröder, samt om deras i det närmaste okända systrar, som kan läsas med behållning.

En sådan här utgåva, med dess snygga grafiska formgivning, tycker jag är en lämplig present att sätta i händerna på någon som ännu inte upptäckt hur intressant och spännande kulturhistoria ändå kan vara, kanske till en gymnasist eller någon som är ovan vid facktexter. För även om texten är ”muntert kommenterande”, så gör författaren inte avkall på grundakribi. Att stilen är underhållande är knappast fel i en bok som vill nå ut till en bred allmänhet.

Ingvor Svanberg, Uppsala

Ulf Palmenfelt: *Spökplatser på Gotland*. Carlssons, Stockholm 2005. 95 s., ill. ISBN 91-7203-694-X.

Ulf Palmenfelt har samlat en mängd gotländska spökhistorier i en behändig liten bok, en sorts guidebok för spökintresserade.

Ibland hör man sägas att döden förr var ett naturligt inslag i vardagen, barnadödligheten var stor och livslängden inte lika lång som idag. Många människor hade nog sett en död släkting, eftersom man föddes och dog i hemmet, men rädslan för döden, och sorgen, var inte mindre för det.

Rädslan för att de döda skulle återvända kan ha skapat skuld känslor för att man inte alltid hade uppfört sig så som man borde medan de levde, därför var man rädd för att de döda skulle gå igen för att ta hämnd. För att slippa gengångare kunde man ta till olika knep som höll de döda kvar i jorden.

En sed som tidigare var utbredd i hela landet, hedersbetygelsen att strö granris längs vägen till kyrkogården, lever kvar på sina ställen på Gotland. Det var viktigt att barren pekade mot kyrkogården, då skulle ev. gengångare sticka sig på dem och inte gärna söka sig tillbaka till de levande. Bysen, en urgammal gråklädd gubbe med långt hår och skägg, var den vanligaste gengångaren på Gotland. Men det fanns även kvinnliga bysar.

I folklivsarkiven finns också många berättelser om människor som blivit levande begravda. En rädsla som nog var ganska utbredd. Om H.C. Andersen berättas det t.ex. att han hade en lapp på sitt nattygsbord med texten: Jag är inte död, jag sover.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Lennart Börnfors: *Bygdefotografen Martin Svensson i Börringe*. Föreningen Svedala-Barabygden, Lund 2005. 144 s., ill. ISBN 91-975638-0-3.

Har du någon gång längtat efter en vacker bok full med gamla svartvita fotografier av hög kvalitet, som inte bara berättar om en svunnen tid utan också om dess människor och deras vardag, och kanske framför allt om människan bakom kameran? Då ska du både bläddra i och läsa Lennart Börnfors fotobok om och med Martin Svenssons fotografier från 1900-talets första hälft. Börnfors har gjort en vacker sammanställning med många av Svenssons fotografier, tagna främst i

Böringe, en by som idag utgör en del av Svedala kommun. Fotografierna finns bevarade på Folklivsarkivet i Lund. Bilderna är av god kvalitet och Börnfors slussar oss genom bygd och befolkning i sina informativa bildtexter. Författaren har nämligen lagt ner ett enormt arbete med att försöka identifiera avbildade personer och de platser där fotografierna togs. Han förmedlar också berättelserna bakom fotografierna i den mån det går. Läsaren får sig därför också serverad en viktig bit lokalhistoria.

Man får möta både bygdefotografen, hans liv och arbete, och fotografierna. Fotografierna är klara och tydliga och framför allt fulla av liv. Här finns både leende och allvarsamma människor i högtid och arbete. De flesta av de avporträtterade människorna blickar rakt upp på betraktaren från bokens sidor. Samtidigt som man i lugn och ro kan studera ansikten och förundras över fotografiernas detaljrikedom, tittar de avporträtterade tillbaka som om de faktiskt ville berätta något. Hur det nu är med den saken får vi väl aldrig veta. Det är däremot säkert att det är en kärleksfull bok; full av beundran och värme. Det är en bok som på allvar försöker förmedla något av den fotografiska rikedom som våra arkiv och museer rymmer. Eller som Lennart Börnfors formulerar det: alla kan ha glädje av hans (Martin Svenssons) vackra och innehållsrika foton från förr.

Anja Petersen, Helsingborg

Flicka i blått – vänbok till Birgit Rausing. Birgitta Olofsson (red.). Carlssons, Stockholm 2004. 299 s., ill. ISBN 91-7203-645-1.

Denna vänbok på 80-årsdagen till Birgit Rausing, konsthistoriker, konstkritiker och stordonator till svensk humanistisk forskning, änka efter lundaarkeologen och industrimannen Gad Rausing, är en antologi av hög klass, sympatisk i tonen och intressant att ta del av, inte minst för en uppsvensk läsare, eftersom innehållet med dess sydsvenska tyngdpunkt har en extra exotisk charm. Arkeologin har en central plats. Berta Stjernqvist granskar ett glasfynd från Uppåkra och Märta Strömberg skriver om järnsmide med utgångspunkt från Smidesmuseet i Gislöv på Österlen. Louise Vinge berättar fångslande om jakten på illustrationsmaterial

till Skånes litteraturhistoria. Eva Österberg funderar över vänskapens villkor förr och nu. Paul Åström och Rätus Luck behandlar Rilkes besök i Sverige 1904, närmare bestämt på Borgeby och i Jonsered, ett ämne som starkt intresserat Birgit Rausing och som hon behandlat i sin bok 1989 om brevväxlingen mellan Rilke och den skånska målaren Tora Vega Holmström. Några av vänbokens bidrag föreligger i engelsk, tysk eller fransk språkdräkt. Kontrasterna är stora mellan bidrag med högakademisk framtoning och anspråkslösa självbiografiska berättelser. Ibland är det de senare som gör starkast intryck på läsaren, t.ex. Kristina Lindells mycket läsvärda och spännande berättelse om sin vårtermin som 17-årig lärarinna på 1940-talet för sex elever i en byskola på Emtö i Gryts skärgård, en berättelse som nästan återkallar 1800-talsstämmingar från det strindbergska Kymmendö.

För en etnolog är det särskilt givande att ta del av Maj Nodermanns och Nils-Arvid Bringéus bidrag. Båda rör sig på den folkliga konstens område. Nodermann diskuterar den medeltida Rolandsfiguren och dess förekomst på hälsingska väggbonader. Bringéus analyserar en Sunnerbomålning från 1800-talet och tycker sig också kunna spåra dess upphovskvinna. Det handlar väl mer om en kvalificerad gissning än bindande bevisföring. Men artikeln, liksom även Nodermanns, visar vad mycket ny och oväntad kulturhistorisk information man alltjämt kan utvinna ur det rika folkliga bonadsmåleriet.

Det finns inte utrymme här att nämna alla vänbokens bidrag. Men jag kan inte låta bli att nämna den artikel som gjort starkast intryck på mig, nämligen Birgitta Odéns "Konsten att riva ålderstrappan". Artikeln är ett synnerligen läsvärt angrepp på den statliga utredningen "Äldrepolitik för framtiden" (SOU 2003:91). Samma politiker, som under många år låtit förtidspensionera 100 000-tals människor långt före pensionsåldern för att försköna arbetslöshetsstatistiken, börjar plötsligt tala om människors rätt att arbeta till 80 års ålder utan att låtsas om det biologiska åldrandet, där pensionering i stället ses som en form av "ålderism", förakt för gamla. Bakgrunden är naturligtvis det desperata behovet av fler yrkesverksamma för att rädda socialstaten. Odéns kritik av utredningen, inte minst försöken att blanda bort de biologiska korten, är förödande.

Mats Hellspång, Stockholm